

Någonstans i Sverige

- recension i tidningen Kvällsstunden nr 27 juli 2014 av Bror Richard Svärd

Detta begrepp blev mycket känt i vårt land under beredskapsåren på 1940-talet. Ursprungligen var det en vag adressangivelse för soldaterna i Neutralitetsvakten när de skrev brev för att inte röja var de svenska stridskrafterna var stationerade. Ingen soldat fick exakt ange vart han skulle resa eller varifrån han kom. En stor randig katt stirrade hotfullt på soldaterna från affischer på järnvägsstationer, logement och fältförläggningar: "En Svensk Tiger." Rädslan för spioneri var stor och allvarlig hos den svenska militärledningen – men knappast hos soldaterna och allmänheten.

Redan 1940 lanserade Ulla Billquist örhänget "Min soldat", som nog blev mer känd under namnet "Någonstans i Sverige." Jan Olof Olsson (Jolo) skrev en bok om beredskapsåren med den titeln, som sedan filmatiserades 1973 av SVT med bland andra Loffe Carlsson och Monica Zetterlund. Såväl visan, boken och TV-serien väcker ännu starka minnen från beredskapsåren.

I en bok med samma titel skildras beredskapslivet på ett något annorlunda sätt, nämligen i teckningar och bilder av Iwan Weijk. (1902 – 1976)

Iwan Weijk föddes i Borlänge. Från tidigare år drömde han om att bli konstnär såsom sin far som varit elev hos självaste Anders Zorn. I mitten av 1920-talet flyttade han till Stockholm för att utbilda sig till konstnär, vilket slutade med att han istället fick anställning som reklamtecknare hos National Kassaregister med säte i huvudstaden. Att teckna och måla var hans fritidssyssla under hela hans livstid. Så ock när han var inkallad för att tjänstgöra på följande orter under Andra världskriget: Landsort 1940, Sundsvall 1941, Kiruna 1941, Porjus 1942, Boden 1943, Gammelbyn i Boden 1944. Han muckade när världskriget tog slut i maj 1945.

Resultatet av hans hängivna arbete med ritstift, penna och papper är över 600 välfyllda ark, som skildrar hans upplevelser i beredskapen, men även berättar hur vardagen gestaltade sig i det svenska samhället på grund av kriget med varubrist och ransoneringar. Boken innehåller på grund av utrymmesskäl ungefär hälften av hans teckningar med tillhörande text.

I början av boken berättar Iwan Weijk hur boken kom till. Han ville skildra hur svenskarna klarade av världskriget för sin son Anders, och hoppades att sonen i vuxen ålder skulle bli intresserad att läsa om detta. Iwan skrev och tecknade ner allt han såg och upplevde under beredskapen på cigarettaskar, kuvert, omslagspapper, påsar, ritpapper, i tidningarnas marginaler – ja på allt som fanns till hands att skriva på. Händelser och repliker skildrades när de hände och när de sades. För att göra det måste han smussa sig fram, ty om han satt med ett öppet ritblock framför sig av-

bröts det glada samtalet med utrop som "aj-aj din jäkel, du skriver vad vi pratar om," varefter det blev tyst runt bordet. Men om Iwan satt till synes och läste en tidning på sidan om blev han inte störd i sitt tecknande. Iwan sände teckningarna i brev till sin fru i Stockholm, som förvarade dem i travar till dess han kom hem.

På varje ledig stund, på permissionerna och mellan inkallelserna bearbetades sedan materialet, som skildrade de sex åren mellan 1939 – 1945. Även efter krigets slut arbetade Iwan med att bearbeta och ordna till det digra materialet. I aprilnumret av Bonniers Litterära Magasin 1943 efterlyste Georg Svensson "fältkonstnärer, som för oss och våra efterkommande kan sätta på pränt hur det såg ut i beredskapens Sverige." Detta blev en inspirationskälla för Iwan, en annan sådan var DN:s Berlin-korrespondent Gunnar Gunnarsson, som var mycket intresserad av Iwans arbete och hoppades att den skulle publiceras i bokform. Även militära befäls personer och inte minst beredskapskamraterna var även de intresserade. Iwan fick ofta frågan: "Vad tänker du göra med "boken" när blir den färdig?" Men Iwan kunde tyvärr inte svara på den frågan – det blev ett "Vi får väl se."

Varför boken med teckningarna aldrig blev publicerade under Iwans livstid är en gåta. Sannolikt försökte han att ge ut dem i tryck, men kanske förläggarna tvekade inför det digra materialet. År 2010 presenterade sonen Anders Weijk teckningarna för överstlöjtnant Christian Braunstein. Han blev imponerad av denna historik och ordnade så att Sveriges försvarshistoriska museer anvisade medel för att trycka boken. Det var verkligen på tiden för mer än 65 år hade gått sedan Iwan Weik avslutade sitt arbete med verket.

I bokens inledning skriver sonen Anders Weijk att fadern hade en större ambition än att bara göra en rent underhållande bok. "Han har bemödat sig om att göra ett helt autentiskt material och berättat och ritat direkt från verkligheten. Han berättar om mötet med flyktingar, där han med teckningar beskriver deras strapaser, allt efter egna deras egna berättelser. Här finns också beskrivet de mer eller mindre realistiska övningarna, allt i form av träffsäkra teckningar. En del tidningsurklipp, kvitton, ansökningshandlingar, ransoneringskort mm berikar innehållet och bidrar att för läsaren återskapa tidsandan från den tiden."

Iwan Weiks bildrika krönika från beredskapstiden väcker känslor till liv av såväl glädje som vemod. Den är ett välkommet äreminne över de svenska soldater, som deltog i Neutralitetsvakten – och deras anhöriga. En krönika som skildrar hur livet gestaltade sig i Sverige i skuggan av Andra världskriget. Under läsningen bör man vara medveten om att oron alltid fanns där – att Sverige skulle dras in i kriget – att de militära övningarna plösligt ersattes ett blodigt allvar.